

LEIDŽIAKALNIO

LEIDŽIA LTSR NACIONALINIO PARKO DIREKCIIA

Leidžiamas nuo 1984 m.

1990 m. sausio — vasario mėn.

Lietuvos TSR nacionalinių parkų bendrieji NUOSTATAI

BENDROJI DALIS

1. Nacionaliniai parkai steigiami siekiant racionaliai naudoti, tvarkyti ir išsaugoti tautai, visoms jos kartoms savitą, vertingą gamtinį, kultūrinį ir istorinį požiūriu Lietuvos etnokultūrinių palikimą, kraštovaizdžio kompleksus bei ekologinę sistemą.

Svarbiausi nacionalinių parkų uždaviniai yra:

a) palaikyti stabilią ekologinę sistemą;

b) saugoti moksliniu požiūriu vertingus kraštovaizdžio objektaus;

c) propaguoti Lietuvos etnių rajonų materialinių ir dvasinių kultūros palikimą;

d) plėtoti mokslinius tyrimus gamtosaugos, paminklosaugos ir ekologijos srityje;

e) sudaryti sąlygas pažintinio pobūdžio rekreacijai;

f) plėsti tradicinę, ekologiškai patikimą ūkinę veiklą.

2. Mokslo ir mokymo įstaigos, valstybinėms ir visuomeninėms organizacijoms bei vienuomenės atstovams pasiūlius, nacionalinių parkų ir jų filialų steigimo, plėtimo arba ribų patikslinimo projektus rengia ir pateikia Lietuvos TSR Ministru Tarybai Miškų ūkio ministerija kartu su Valstybiniu gamtos apsaugos komitetu, sudeinė klaušimą nustatyta tvarka su suinteresuotomis ministerijomis ir žiniabomis.

3. Miškų ūkio ministerija organizuoja bei kontroliuoja nacionalinių parkų veiklą, tvirtina parkų valdymo struktūrą, koordinuoja ir finansuoja mokslinio tyrimo darbus, užsako parkų steigimo projektinę dokumentaciją bei jos korektūrą, sprendžia materialinio techninio aprūpinimo klausimus.

4. Kiekvienas nacionalinis parkas turi nuostatus, kurios tvirtina Valstybinių gamtos apsaugos komitetas, sudeinės su Miškų ūkio ministerija, Valstybiniu statybos komitetu, Žemės ūkio ministerija ir kitomis suinteresuotomis ministerijomis bei žiniabomis.

NACIONALINIO PARKO STRUKTŪRA, VALDYMAS, FUNKCIJOS IR TEISES

5. Nacionalinis parkas yra savarankiškas kompleksinis teritorinis vienetas, pasižymintis diferenčiuota ir specializuota, etapais kuriamą vidine organizaciniu struktūra. Kiekvienas parkas kuriamas etapais, kurių trukmė ir organizavimo formas gali būti skirtingos.

6. Nacionaliniam parkui vadovauja direktorius, renkamas konkurso tvarka 5 metams.

Nacionalinio parko direktorius vadovauja parko valdymo tarnybai su administracijos, mokslo, rekreacijos, inspekcijos, ūkinės veiklos ir kitaip padaliniais. Nacionalinio parko uždaviniamas spręsti sudaromos visuomeninės tarnybos.

Nacionalinio parko inspekcijos funkcijos gali būti suteiktos parko valdymo tarnybai arba tam reikaliui įsteigiamas savarankiškas padalinys.

7. Nacionalinio parko valdymo tarnyba rengia ilgalaikius ir metinius nacionalinio parko tvarkymo planus, nustatyta tvarka reguliuojant gamtos ir kultūros vertybių naudojimą, derinan parko teritorijoje ir jo apsauginėje zonoje vykdomos statybos bei kitokius projektus bei dalyvaujančios priimant naudoti objektus, neviršydama savo kompetencijos, sustabdžia veiklą, prieštaraujančią nacionalinio parko interesams, sprendžia klausimus su parko veikla susijusius klausimus.

8. Nacionalinio parko teritorijoje objektai nustatyta tvarka gali būti statomi Respublikos ministerijų, žinybų, taip pat įmonių, įstaigų ir organizacijų jėgomis ir lėšomis pagal Lietuvos TSR Ministru Tarybos patvirtintą nacionalinio parko interesams neprieštaraujančią šių darbų programą.

NACIONALINIŲ PARKŲ TERITORINĖ STRUKTURA

IR REZIMAS

9. Pagal funkcinę nacionalinių parkų atskirų dalių paskirtį bei apsaugos ir naudojimo režimo pobūdį parkų teritorijoje

skiriamos šios zonas: rezervatinės, draustinių, rekreacinių ir ūkinės. Priešikus gali būti ir kitokiai zonai.

10. Aplie nacionalinius parkus sudaromos apsauginės zonas, kurių ribos bei režimas nustatomi steigiant šiuos parkus.

11. Nacionaliniai parkai tvaromi ir ūkinė veikla plėtojama pagal parko plėvinės schemos ir jų pagrindu parengtus bei nustatyta tvarka suderintus su Valstybiniu gamtos apsaugos komitetu miškotvarkos, žemėtvarkos, medžioklėtvarkos, žuvininkystės ūkio, statybų, rekreacijos organizavimo ir kitus projektus.

12. Rekomenduojama netraukti iš nacionalinius parkus intensyvius žemės ūkio veiklos teritorijos.

13. Įmonės, įstaigos, organizacijos ir atskiri asmenys gali naudotis nacionalinių parkų gamtos ištekliais: (rekreacija, medžioklė, žuklė, šalutinis miško naudojimas ir kt.) parko direkcijos nustatyta tvarka, už atitinkamą mokesčių arba be jo. Vietos gyventojams turi būti teikiama pirmenybė naudotis parkų gamtos ištekliais.

NACIONALINIO PARKO LĘSOS

14. Nacionalinio parko lėšos ir finansavimo šaltiniai: specialių fondų lėšos, respublikinio biudžeto asignavimai, ūkiskaitinės pajamos, mokesčiai, baudos ir kompensacija už padarytą žalą, atskirų organizacijų, visuomeninių fondų, pavienių asmenų įnašai ir kt.

15. Kurti nacionalinius parkus numatoma Respublikos ekonomiko ir socialinio vystymo planuose.

16. Nacionaliniai parkai atleidžiami nustatyta tvarka nuo mokesčio už gamybinius fondus. Jų teritorijoje esantiems žemės bei miškų ūkio ir kitos produkcijos gamintojams neskiriama valstybinių užsakymai. Visa pagaminta produkcija realizuojama sutartinėmis kainomis.

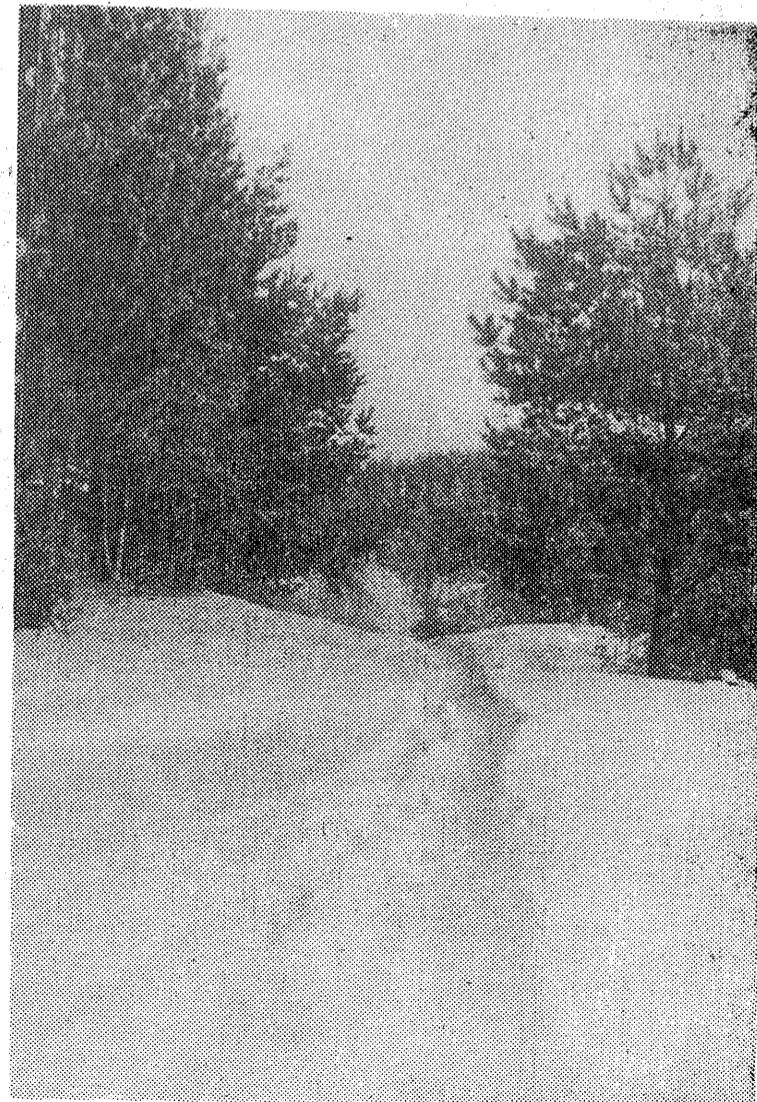
Idomu žinoti

• Zeimena — antras pagal dydį (pirmas — Sventoji) dešinysis Neries intakas. Jos aukštumai laikomas į Dringių ežerą ištekas Svojinės upelis, nors kartais jos pradžia laikomas ir Žeimenio ežeras.

• Žeimeno ilgis nuo Žeimeno ežero — 80 km, o nuo Svojinės versmių — 114 km. Tai šešiolikta pagal ilgį Lietuvos upė.

• Žeimeno baseino plotas — 2813 kub. m. Žeimeno baseine, ypač dešiniųjų intakų aukštumose, yra labai daug ežerų — čia ežeringumas didesnis kaip 10 proc., bene didžiausias iš vienų Lietuvos upių baseinu.

Parengta iš A. Garunkštis, Lietuvos vandenys, V. „Mokslas“, 1988.

R. Vaickaus nuotr.

Padavimai ♦ Sankmės ♦ Pasakojimai

LINGĖ

Ežerus papukštelių iškase. Visi įėjo kast, o lingė nėjus, tingėjus. Tai Dievas taip padarė, kad jai tik nuo vienų lapų valna gert, o ne iš ežerų, ne nuo žemės. Tai kaip nėra lietaus, ji reikia:

— Gerti! Gerti!

(Užraše N. Vėlius 1964 m. Ginučių k., Linkmenų apyl., iš M. Žilėnienės, 77 m.).

GEGUZĖ

Gegužė, tai sako, iš moters. Jos vyra karan paėmė, ir jis žuvė. Jos vyras buvo vardu Kukas. Tai ana raudodavo ir raudodavo:

Kukai! Kukai!

Tai Dievas ją pavertė gegužę. Ji ir kukoja.

Užraše N. Vėlius 1964 m. Ginučių k., Linkmenų apyl., iš M. Žilėnienės, 77 m.).

MERGAKAMPIS

Dėdė pasakojo, trake buvus didelė giria. Antalksnės mergos bėgo iš kaimo tuo prancūzų, ba anys mergas gvaltavojo. Laičių neturėjo. Paėmė kluono, o gal ulyčios vartus iš nuplaukė. Yrėsi girion ir nuskendė. To ežero vieta buvo pavadinta Mergakampiu.

Ignalinos kraštas, V., 1966.

ĮDOMU ŽINOTI

SALOS IR SALELĖS

● Salos — Lietuvos ežerų būdingas papuošalas. Jų turi 134 iš didesnių kaip 10 ha ežerų. 46 iš jų turi daugiau kaip po dvi salas, 31 — po dvi salas, 57 — po vieną salą.

● Salingiausios yra Antalieptės marios — apie 90 salų ir salelių, 21 sala — Galvės, 18 sala ir salelių — Avilio, 17 — Širvenos, 16 — Rubikių ežeruose. Nedaug pastariesiems nusileidžia i Žeimenyn — 14 salų ir salelių.

● Pagal salų skaičių Žeimenio ežerui tenka šešta vieta Lietuvoje. Septynias salas turintis Baluošas salų skaičiumi nenusileidžia garšiesiems Platelių ir Sartų ežerams ir kartu su jais dalijasi vienuolių atvejais ir ne tik Lietuvoje.

● Didžiausia Lietuvoje sala (73 ha) Dviragio (Salų) ežere, joje yra išsidėstęs Salų miestelis. Antra pagal dydį Lietuvoje — Draugystės sala (37,4 ha) Zaraso ežere.

● Paprastai daugiau ir didesnių salų turi didelė ežerai. Dėl to Lietuvos ežerų salingumas (ežero ploto ir salų ploto santykis) yra nedidelis. Išimties — mūsų Nacionaliniame parke esantis Baluošo ežeras. Šiame 442 ha ploto, 4,6 km ilgio, 1,5 km didžiausio pločio ežere — septynios iš viso 19 ha ploto salos.

● Baluošo ežeras garsus ir kitu dyvu — vienoje iš jo salų, vadintamoje Ilgasale, esančiu 0,7 ha ploto, 7,7 m gylio ežerėliu. Šis ežerėlis su Baluošu jungiasi i siaisiauri panašiu upeliu. Tai unikalas atvejis ir ne tik Lietuvoje.

● Iš viso mūsų Nacionaliniame parke yra net 13 salingų ežerų, juose — 43 salos ir salelės, užimančios 46 ha plotą. Po Žeimenio ir Baluošo daugiausia sala yra Dringio — 5, Gavio, Asalnykščio, Alksnaičio — po 3 ežeruose. Dvi salos — Ūkojuje, po vieną — Alksne, Balty, Dringykytė, Laukujuje, Pakase, Utencykyte.

● Didžiausios Nacionaliniame parke — Ilgasale (6,8 ha) ir Liepasalė (4,4 ha) Baluošo ežere, mažiausios (po 0,1 ha) Balčio i Parko ežerų salelės.

● Nacionalinio parko ežerų salose rasti beveik visi jo užimamojos teritorijoje augantys medžiai i krūmai. Dvylikoje iš Nacionalinio parko salų atlitta miškų taksa-

● Ilgą laiką Nacionalinio parko ežerų salos (46 ha) kartu su nedidele teritorija apie Senovinės bitininkystės muziejų Stripeikiuose buvo vienintelės Parko direkcijai ne tik administratorius, bet ir naudotojo teise priklausantios žemės.

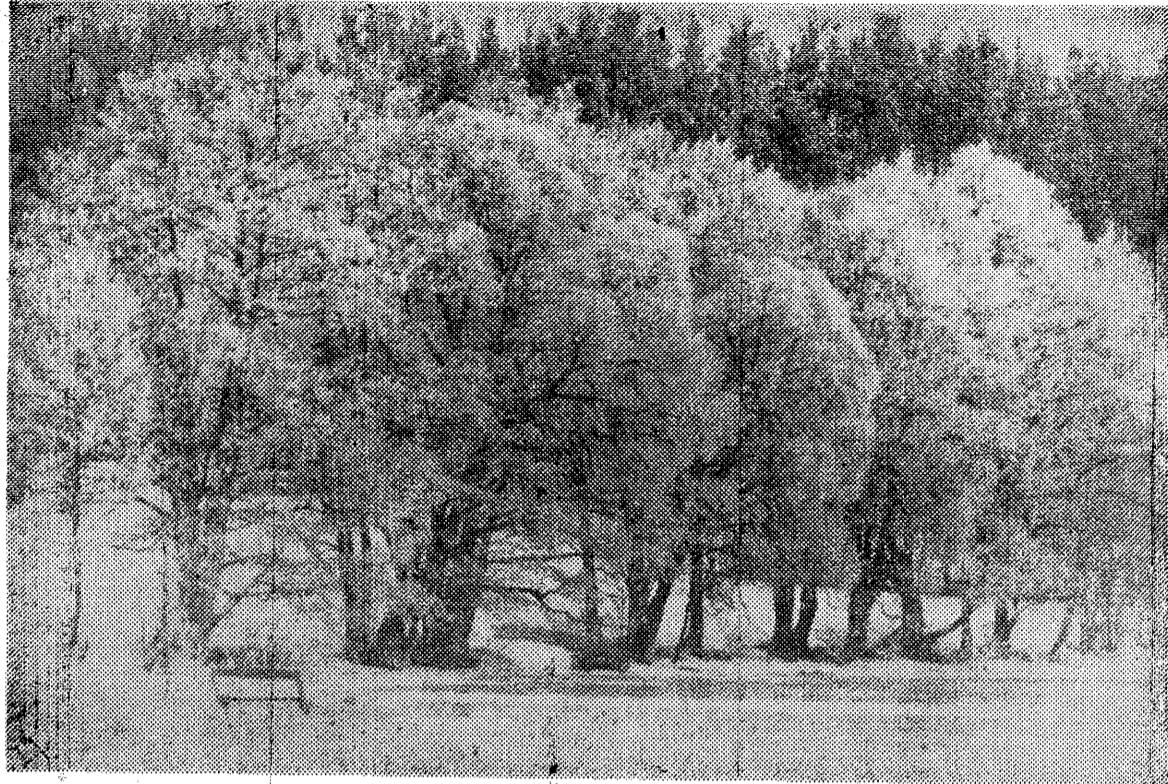
Parengė Aukštaitijos nacionalinio parko mokslo bendradarbis Artingas GORODECKIS

(1982 m.) ir daugiau. Pavasarį jie pasklinda po parko miškus ir krauna lizdus aukštose pušyse prie aikštelės, kurias mėgsta visi vištiniai paukščiai. O argi lietingi vėsūs vėjuoti orai pavašari neprabagia kurtinių jaunikių? Juk jie — tai lyg naminių vištų viščiuakai. Bijo lietaus, rasos, sniego vėjo.

Dabar pamatykime. Ar XX amž. pirmoje pusėje ir dar anksčiau žmonių miškuose mažiau lankydavosi? Taip. Nebuvo miestietiško snobizmo kuo daugiau surinkti ragų — uogų — grybų. Kaimiečiai miške neklaidžiodavo, nešukaudavo, o žinojo, kur eina. Neplypo gerklėmis, mat mažiau kultūringi buvo. Mišk krito primityvia technika, nesparčiai. Nešmirinėjo perdėm išplėtzvėrys. Nors orai visais laikais nelepinio kurtinių, bet niekada nebuvavo kurtiniams fragiški. Mat rūgštini, sako, anksčiau nelyda-

Tokios štai šiuolaikiškos, žmonių veiklos prisotintos kurtinių gyvenimo sąlygos ne tik 230, bet ir tūkstanties kurtinių pulkų i ožio ragų suriestų. Beje, piktą žodį reikia tarti ir kurtiniams: kur paibelių jūs tokie senamadiški, kie nevykėliai, nelankstūs? Nariauojama traktorius miške, pušvelka. Tegu sau velka. Pasitruauj mažą kruopelę į krašteli, kad nesutraiškytų — ir niekur nereikia lekti kaip patrakus. Svarbu nepaniuoti. Šernai surado kiaušinius? O kam juos ant žemės palikot? Kodėl neužimate gatavų lizdų medžiuose, gal skraidytis nemokat? Sieros rūgštini aplytis pumpuru ir spyglių lesti nereikia, jie, bet to, ir neskanūs. Tai va. Jei nepasitaisyte, 1999 m. Ažvinčių girioje jūsų nebeliks.

Bronius SABLEVIČIUS

PRIEŠ ŠEŠIOLIKĄ METŲ, arba nesenstančios idėjos

Dabartinė mūsų Nacionalinio parko situacija — dar vienas irodymas hipotezei, kad beveik viskas kas nauja, tėra užmiršta sena. Prieš 16 metų didelė grupė mokslo ir administracinių darbuotojų kūrė ir dailino Nacionalinio parko steigimo strategijos ir taktikos tiesas, veiklos programas ir nuostatus. Deja, visuotinio administravimo ir valdymo iš centro (mūsų atveju — Valst. Gam.aps. K-to) metais Nac. parko įgyvendinimo programa buvo sužugdinta. Dabar kuriama nauja Parko veiklos ir valdymo koncepcija. Ja kuriant susiduriaama su tomis pat problemomis ir išvadomis. O gal pirmykštės nuostatos tebėra tinkamos, tik jas reikėjo įgyvendinti?

„Nuo Ledakalnio“ redaktoriai

„Nacionalinio parko projektuojamas kilio mintis išplėsti parką — prijungti didelę teritoriją i pietvakarius nuo Ignalinos ežeryno — Labanoro giria, Aiseto, Stirnių, Lakajų ežeryna beveik iki pat Molėtų. Juo labiau kad čia yra draustinių (Baranavos ir Kanio raistų botaniniai - zoologiniai, Lakajų landšaftinis, Stirnių botaninis ir kt.). Teritorija apimtų ir antrajį Žeimenos baseino „sparną“ — kone visus dešiniuosius Žeimenos baseino intakus. Taigi nacionalinio parko plotas išsiplėstu beveik iki 68 tūkst. ha, susidarytų palankesnės sąlygos išsaugoti jame gamtos dinaminę ekologinę pusišausvyrą ir atskiras ekosistemas nuo nepalankių išorės veikinių. Sis pasiūlymas susilaikė dėmesio, jam pritarė kai kurios įstaigos veiklos, liečiančios nacionalinio parko teritoriją, planus, teikia pasiūlymų tais klausimais; kooperuoja žemės naudotojai ir kitų suinteresuotų žinybų lėšas parko planavimo schemaje numatytomis priemonėmis įgyvendinti“.

„Nacionalinio parko direkcijos veikla labai plati. Ji turi teisę (ir privalo) koordinuoti bei kontroliuoti įvairių žinybų veiklas, padeda ruošti ūkių, įmonių, įstaigų ir organizacijų perspektyvinius bei metinius ūkinės ir kitokios veiklos, liečiančios nacionalinio parko teritoriją, planus, teikia pasiūlymų tais klausimais; kooperuoja žemės naudotojai ir kitų suinteresuotų žinybų lėšas parko planavimo schemaje numatytomis priemonėmis įgyvendinti“.

„Parko direkcijai paversta organizuoti mokslo, metodinių bei švietimo darbą. Tam tikslui steigiamas gamtos tyrimų stotis. Ji rūpinsis tūriamaisiais ir eksperimentiniu darbais — nacionalinio parko gamtos apsaugos ir išteklių didinimo, kultūros paminklų restauravimo, taip pat gamtos ir kultūros vertibių apskaitai, palaikys ryšius su mokslo ir mokymo įstaigomis. Stoties laboratorijomis galės naudotis mokslinkai, studentai“.

„Direkcijai patiketa organizuoti ekskursijas ir metodiskai vadovauti kitų turistinių ir ekskursinių organizacijų darbui“.

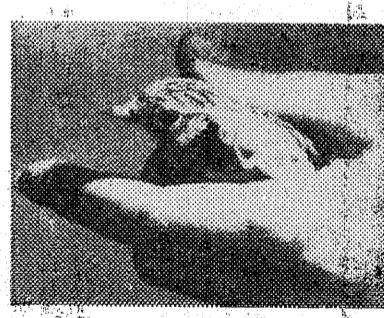
Parengta iš Kestučio Balevičiaus str. Nacionalinio parko steigimo istorija, kn. Lietuvos TSR Nacionalinis parkas, V., „Mokslo“, 1981.

234759, Ignalinos r., Palūšės p., Lietuvos nacionalinio parko direkcija. Redaktoriai: Artingas Gorodeckis ir Bronius Šablevičius. Tel.: 45944. Spaudai parengė A. Gorodeckis, V. Skudutienė. Spausdino Utenos spaustuvės Ignalinos filialas, 1990. Tiražas 200 egz. Užsakymo Nr. 42

Kurtinių liko 10-čiai metų?

G. Isokas monografijoje „Lietuvos giriose“ rašo: „1969 m. Ažvinčių girioje suskaičiuoti 232 kurtinių. Tai pati didžiausia respublikos kurtinių karalystė, kurioje gyvena apie penktadalį visų karališkų paukščių.“ Cia, rytu išbrékstant, romantiškoje aplinkoje, kurtinių su dvivamzdžiu neretai tykodavo jėzūtai... Jau seniai Ažvinčių girioje kurtinių kurtinių nebebaudo. Taigi jie palikti ramybėje? Tačiau kur tie „karališki paukščiai“? 1979 m. liko užfiksuotas skaičius „50“. Taigi 1969 — 1979 metais kurtinių sumažėjo apie 180. Po 18 kurtinių kasmėt? 1989 m. žiemą Ažvinčių girioje gyveno 20—25 šie paukščiai. Oficialiai duomenimis, 1987 m. Švenčionių rajone buvo 135, Varėnos — 81, Ignalinos — 38 kurtinių.

Miškuose dabar daug žmonių iš eilės: medžioja, ieško briedžio ragų, bobausiauja, žemuogiauja, aviečiauja, grybauja, mėlyniauja, bruksniauja, vėl grybauja, ieško ragų, medžioja ir t. t. O kurtinių gyvena ant žemės. Turi kvailą išproti čia kiaušinius dėti, čia ir peri. O žmonės prasiveržia savo numylėtais automobiliais į miškų gilumą ir braunasi iki galio, pavyzdžiu, iki užvirtusio medžio Draudžiamų ženklių jems „nematomi“. Tačiau iš „Zigilių“ pasipildžiaugsmingi gamtos meilės ir gėrybių vartotojai, pabyra tarp medžių, išsisiskoja ir šukauja, rėkia. Būdingiausias kiekvienai vasarai pavyzdys. Prieik ir nors per galvą duok. Už akulumą ir kurtinių gamtai, už kvaliumą. Visuotinė ekologinė švietimo ir pamokslavimo laikais tokijų žmonių magiai išvertinti nenoriu.

gera darbą atlieka, bet vietoj žalilių samanų — juoda žemė ir duobės. (Gal tai duobės būsimiems kurtinių lizdams?) Kitas pavyzdis: 1986 m. Kazitiškio girininkijos 18 kv. buvusios sodybvietės pieva buvo suarta per pusę. Ne šiaiapnausia, o nuoširdžiai ir nuosekliai. Kurtinių gyvenamose vietose šiu „artoju“ veiklos žymiai mažiau, bet argi jie ten nevaikšto? O argi lapės, mangutai, kiaunės tik pauusto kurtinio gūžtą ir palieka? Ypač puikū gyvenimą gyvena kiaunės. Jos éda pradedant žole, uoga, vabalui ir būgiant bet kuriuo paukščiu, kuri jveikia. Be to, Ignalinos savaninas padaugino plėškiškų kranklių pulkelį iki 180 — 300 individų

Bronius SABLEVIČIUS